

Joe John Mac an Iomaire

Agallamh le Meta Uí Mháille

Níl céibh ná caladh i gConamara, ná ar chósta na Gaillimhe, nár casadh Joe John ann le linn na blianta fada a chaith sé ag ceannacht fheamainne do Arramara Teo. Is iomaí duine ar chuir sé punt ina bpóca. In áiteacha eile sa tír agus taobh amuigh don tír, is fearr aithne air ó thaobh a chuid amhránaíocht ar an sean-nós.

John a bhí ar m'athair agus is Joe John a thugaimse síos, is mar sin is fearr aithne orm. Joe John Pháidín Shéimín Phádraig Fheichín, as Ros Dugáin. Ba as an gCartúr, Muighinis mo mháthair, Máire Ní Chathasaigh, iníon le Máirtín Ó Cathasaigh an saor bád. Níor thug mise tada den cheird sin liom. Ceathrar againn a bhí sa gclann, Máire, Bríd, Colm agus mé féin, tá Máire básaithe. Tháinig an glór agus na h-amhráin ó chaon taobh. Bhíodh muintir Ros Dugáin ag rá go mba fonnadóir maith í mo shean-mháthair, agus bhíodh muintir Mhuighinse ag rá go mbíodh mo sheanmháthair thiar ag casadh. Níl fhios agam cén uair a chuir mé fhéin suim sna h-amhráin, d'fhás mé aníos leo is dócha, bhíodh mó mháthair ag casadh amhráin agus ansin freisin bhíodh ceol sna tithe le linn dom a bheidh ag éirí suas.

Bhíodh go leor ag imeacht go Meiriceá agus déantaí ceol dóibh. Thagadh an té a bhíodh ag imeacht thart, ag féigáil slán, agus thugadh siad cuireadh ag an gceol duit. I dteach an cheoil nuair a bheadh scéith ag teastáil ón gceoltóir, bhíodh amhráin dá gcasadh, d'foghlaím mé fhéin go leor amhráin ar an bealach sin. Siad na h-amhránaithe is mó a bhíodh ag casadh le linn an t-am sin, Michael Bheartla Dhonnchú, 'eisean a rinne 'Amhrán an Steamer' agus Patrick Phádraig Liam. Ach bhí mórán chuile dhuine in ann amhrán a chasadh. Sé an chaoi a dtéadh siad thart ó dhuine go duine go mbeadh an ceoltóir réidh le dul ag casadh arís. Bhíodh sé uaigneach freisin go mór mór más go Meiriceá a bhíodh an duine ag dul. Théadh an ceol ar aghaidh go maidin nó go mbíodh an bus ag teacht aniar. Bhí muid oíche ag ceol sa teach seo gar do bhóthar. An fear a bhí ag imeacht bhí sé dhá réiteach féin, bhí sé le n-imeacht ar an mbus. Dúirt sé linn an bus a fhaire, sé an phlean is fearr a deir duine éigin dul amach ar an mbóthar

Rita & Joe John Mac an Iomaire

agus dhá halfset a dhéanamh agus caithfidh an bus stopadh. Tharla sé sin. Ar an mbus go Gaillimh a théadh an dream a bhíodh ag dul ar an mbád as Cóbh, ach nuair a thosaigh eitiltí as Rinn Anna, bhíodh caranna dhá dtabhairt síos.

Bhí an saol sách dona i gCill Chiaráin ar nós chuile áit eile le linn domsa a bheith ag éirí suas. I gCill Chiaráin a chuaigh mé ar scoil. Bhí go leor gasúir sa scoil le mo linn. Bhuel bhí suas le trí scór i Scoil Chill Chiaráin agus sa scoil i Loch Con Aortha bhí suas le cheithre scór ag an am. Ar imirce a chuaigh an chuid is mó acu, chomh luath is a bhí siad in ann an scoil a fhágáil ag ceithre bliana déag, bhíodh siad ag réiteach le dul go Meiriceá is go Sasana. D'imigh siad an-óg, an chuid is mó acu bhíodh aintín nó gaolta acu le bheith rompu. Ní raibh mé féin as baile, cé go mbíodh daoine a rá liom a thagadh abhaile gur cheart dom dul anonn san áit a raibh neart oibre. Marach go bhfuair mé obair i monarcha na feamainne is dócha go mbeinn imithe.

Arramara

Thosaigh mé ag obair le Arramara luath go maith sa saol, marach sin is dócha go mbeinn imithe. Thosaigh mé sa monarcha ar dtús mar chineál spare man, fuair mé obair coicise ag seasamh isteach do dhuine éigin a bhí amuigh agus lean sé sin ar aghaidh ar feadh dhá scór agus chúig bhliana. Ach rinne mé obair ann roimhe sin, nuair a bhí mé an-óg, thagadh an steamer cupla uair sa mbliain agus bhíodh obair lae nó cupla lá agus pá bhreá as, ach chaithfeá a bheith ós cionn ocht mbliana déag le go dtógfaí tú. Is iomaí uair a ndeachaigh muid siar agus sean éadach orainn agus stuf dubh ar a n-éadan le go gceapfaí gur leaids óga muid agus go dtógfaí muid.

Is in Eanach Mheáin a thosaigh monarcha na feamainne ar dtús i 1946. Feamainn thirim a bhíodh dá tógáil ansin agus thugtaí ar leoraí as sin í go Gaillimh agus ar bhád go hAlbain. Bhí an obair seo costasach agus bhí siad ag cuartú áit a mbeadh steamer in ann a theacht i dtír agus an fheamainn a lochtú díreach uirthi. Ansin nuair a fuair siad amach go raibh bád in ann a theacht isteach Cuan Chill Chiaráin, athraíodh chuile shórt go Cill Chiaráin. Bhí Paddy Cleary dá inseacht dom, sé a athair James Cleary a bhíodh ag ceannacht na feamainne agus na slata mara don mhonarcha. Ba as Co. an Chláir é ach ba as Uachtar Ard bean James Cleary, duine de na Burns. Bhí cruinniú oíche faoi áit níos feiliúnaí fháil don mhonarcha, níl fhios agamsa an raibh sise ag an gcruinniú, ach dúirt sí le James, "is cuimhin liomsa nuair a bhí mé in mo chailín beag, aimsir na ceilpe, do dtéadh muid síos le builíní ag an soitheach seoil a thagadh isteach ag tógáil ceilpe i gCill Chiaráin". Fuair siad amach go raibh an-domhain i gCill Chiaráin agus athraíodh an tionscail as Eanach Mheáin go Cill Chiaráin. Bhí cáil mhór ar na Burns, bhí bÁCús acu in Uachtar Ard agus bhíodh siad ag díol builíní chuile áit timpeall Chonamara.

Ansin tháinig Donald Robb anall as Albain, inealltóir a bhí ann agus is é a thóg an monarcha i 1947. Déanadh bainisteoir dó sa monarcha nuair a bhí sé tógtha. Sé an obair a bhíodh ann ar dtús, ag pacáil na feamainne i málaí agus chuirtear ar bhád í, ar an steamer go hAlbain. D'éirigh sé sin ró-chostasach freisin agus sa deireadh ba ar leoraí a bhíodh an mhín dá tabhairt anonn. Ba faoi an chéad steamer a tháinig go Cill Chiaráin a déanadh 'Amhrán an Steamer', bhí ceol i dteach den bhaile agus bhí an máta, an captaen agus na mairnéalaigh ag an gceol.

Cuireadh stop leis an bhfeamainn thirim ansin píosa agus ba slata mara ar fad a bhíodh siad a phróiseáil. Lean na slata mara ar aghaidh go dtí 1962. Ba obair

chrua a bhí sna slata mara, bhíodh siad le triomú i dtornóg agus ansin bheadh siad le briseadh le *slasher* le cur ar an muileann. Bhíodh beirt ag cur na slata mara isteach ag an muileann, beirt ag cur na mine ón muileann i málaí agus beirt ag meáchan. Chaith mé seacht mbliana ar an muileann. Thagadh na slata mara as Árainn, Dún na nGall, Sligeach, Muigheo, Muighinis agus taobh thiar den Chlochán. I 1962 chuaigh siad ag obair ar an bhfeamainn fhliuch. Leoraí amháin sa ló a bhíodh siad a thógáil ar dtús ach cuireadh leis sin de réir a chéile. Sé Paddy Cleary, mac James Cleary a bhíodh ag ceannacht na feamainne. Ina dhiaidh sin sé Dermot Leavy a bhíodh ag ceannacht na feamainne ar feadh cheithre bliana nó mar sin. Nuair a d'imigh Donald Robb, tháinig fear as Stornoway in Oileán Leodhais mar bhainisteoir ginearálta sa monarcha, Peter MacIntyre.

Ar na bainisteoirí a bhí ann le mo linnse bhí Des Nolan ó 1963 go dtí 1969, bhí Des an ghníomhach agus chuir sé go leor rudaí ar siúl le linn do a bheith i gCill Chiaráin, chuir sé tús le rásaí curach is báid seoil arís. Bhí Michael Charlton ann, Stewart Freeman agus Michael Dever.

Ba as Ceantar na n-Oileán agus an taobh sin is mo a bhíodh feamainn ag teacht as. Bhí 25 leoraí as an taobh sin ag tarraingt fheamainne go Cill Chiaráin, Michael Mór, Antaine Lee, Micheál Seoige, Marcus Folan, Seán Bán, Michael Reaney, na Máille as Doire Fheárta, Pádraig Pheaitín Terry, Pádraig Joeín agus go leor eile. Bhí sé níos deireanaí nuair a fuair Val Clarke leoraí agus bhí feamainn go leor ag teacht as Ros Muc ansin. Ba feamainn fhliuch ar fad a bhí dá próiseáil sa monarcha le mo linnse.

Bhí muid ag obair le coirleach amannta freisin, bhí sé deacair a bheith ag obair léi, mar muna ar éirigh leat í a chur ag obair úr bhí sé an-éasca aici lobha. Bhí an-mhúin inti. Bhí min na coirleach agus na slata mara i bhfad níos daoire ná min na feamainne mar bhí sí an-saibhir ó thaobh mianraí.

I 1968 a thosaigh mise ag dul amach ag ceannacht na feamainne agus bhí mé ag plé leis an obair sin nó gur éirigh mé as obair. Thart ar chéad tonna feamainne a bhíodh muid a chur ag obair sa lá. Chaithfinn déanamh cinnte go raibh míle tonna feamainne ar an gcladach chuile rabharta agus í sin a thabhairt isteach de réir mar a bhí sí ag teastáil. Bhí trí chéad duine ag baint fheamainne don mhonarcha. Móin a bhíodh dá h-úsáid ann ag an am agus an dream nach raibh cladach ná feamainn acu bhí siad ag baint punt as freisin. Athraíodh uaidh sin go gual agus ina dhiaidh sin go bricíní móna.

Foireann oibre Arramara Teo. Cill Chiaráin 1964

(Ar chúil ó chlé): Jack Casey, Michael Pheter, Ciarán Shéamuis Ó Ceannabháin, Pádraig Phat Jim Ó Ceannabháin, Michael Shéamuis Ó Ceannabháin, Joe Thomáis Liam, Tom Madden, Dudley Conway, Joe Phatch, Josie Walsh, Dara Moylan, Joe John, Seán Redmond.

(Lár ó chlé): Pádraig McDonagh, Markie Ridge, Cóilín Chiaráin, Joe Mháire Mhicilín, Pádraig Casey, Pádraig Mhicilín Mhoir, Seán Chóilín Pháidín, Johnny Walsh.

(Tosach ó chlé): Paddy Phádraig Mhaidhc, Josie Tom, Michael Kelly, Tom, Thomas, Paddy Dundass, Johnny Walsh, Tomas Casey.

Bhíodh go leor freisin ag plé le feamainn thirim mar bhí chúig cinn déag de monarchana feamainne a bhí ag próiseáil feamainn thirim. Orthu sin bhí monarcha i gCloch na Rón, Baile Conghaile, an Cheathrú Rua, monarchan i nDún na nGall, Orán Mór, Cill Rois agus cinn eile. Ba mhór an job an dream a bhíodh ag plé leis an bhfeamainn thirim a thabhairt arais ag an bhfeamainn fhliuch cé go dtógfadh sé i bhfad níos faide leoraí feamainn thirim a shabháil agus go raibh tú ag brath ar an aimsir. Bhí an praghas níos fearr ar fheamainn thirim, feamainn scinne, bhíodh siad ag fáil £16 agus as sin suas go dtí £20 an tonna uirthi. D'íocfaí de réir gráda an fheamainn thirim i gCill Rois. Idir 8 - 9 tonna a bhí leoraí in ann a thabhairt le. £2 an tonna a bhí feamainn fhliuch ag dul. Bhí beirt fhir a bheadh ag baint le chéile in ann leoraí feamainne a bhaint chuile seachtain.

Bhí rialacha ann i gcónaí ó thaobh an fheamainn a chosaint. Rud amháin nár mhaith leo, an fheamainn a strachailt de na clocha mar tharraingíodh sé an rúta de na clocha. Bhí tú ceapaithe ceathair nó cúig d'orlaí a fhágáil ar an gcloch, dá rachfaí ró-ghearr thógadh sé i bhfad go bhfásadh sí arís. Sé an port a bhíodh thart chuile áit ansin go n-imeodh an fheamainn agus nach mbeadh a dhóthain feamainne ann leis an monarcha a choinneáil ag imeacht. An fheamainn nár baineadh leis an fhad seo blianta,

bheadh sí an-fhada ach ní raibh tiubhas ar bith inti. Bheadh ort go leor cladach a bhaint le leoraí feamainne a bhaint agus bhí na rútaí anas a bheith caite, bhí go leor imithe. Marach go dtáinig baint na feamainne arais ní bheadh mórán di ann anois. D'fhás sí arais ar nós féar agus d'fhás sí tiubh. San áit a mbainfeadh tú leoraí amháin feamainne, i gceann cúig bliana bhainfeá ceithre leoraí ann. Nuair a choinnítear gearrtha í, feabhsaíonn an rúta agus fásann sí níos tiubhe.

Comhlacht ann féin a bhí in Arramara Teo. Bhí monarcha eile acu i nDún na nGall. Théadh chuile bhlais den ghrán go hAlbain. Bhí baint ag an dá chomhlacht le chéile. Chuirte sampla den fheamainn go Sasana chuile lá agus chomh luath is a phasáilfí é sin, d'íocfadh siad an t-airgead isteach sa mbanc, fiú muna raibh sé ag teastáil go ceann sé mhí. Sin é an fáth go gcaitheadh mise a bheith an-ghéar faoi chaighdeán na feamainne. Muna ndéanfadh sí an grád ní cheannófaí an grán agus is iomaí uair a chaith mé feamainn a chur go leathtaobh dá bharr sin. Feamainn bhuí bholgach an fheamainn ab fhearr. Bhí mé thall in Oban, an áit a raibh an monarcha in Albain. Dhéantaí an chéad chuid eile den phróiseas ansin. Chuirte an mhín isteach i dtolláin mhóra agus chuirte uisce uirthi. An sú a thagadh as sin, thriomófaí arís é agus mhillte é sin agus thagadh sé amach ina phúdar bán. Bhíodh sé

dá úsáid i mbeoir, i gcomhábhar leighis, i mbia agus i rudaí go leor eile.

Tá mé éirithe as an obair anois le haon bhliain déag. Bhí mé féin, Paddy Cleary agus Olive Walsh le retireáil an lá céanna. Ba as Uachtar Ard Olive agus bhí sí ag obair san oifig in Arramara, sul má thosaigh mise ann. Fuair sí ailse scaitheadh gearr sul má bhí sí le éirí as obair agus bhásaigh sí sul a dtáinig an lá.

Comórtais, An tOireachtas agus Corn Uí Riada

Ní bhínn ag cur isteach ar mórán comórtais. Bhí mé istigh ar an gclár *Bring Down the Lamp* ar RTE. Bhí Micheál Ó hÉidhin ag roghnú daoine i Ros Muc le dhul ar an gclár, chuir sé test beag orm, sin i 1968. Chuaigh mé ag Fleadh Cheoil Chonnacht ina dhiaidh sin agus bhuaigh mé ansin. An bhliain chéanna chuir mé isteach ar an Oireachtas agus fuair mé an chéad áit i gComórtas na bhFear. Bhuaigh mé Comórtas na bhFear faoi dhó, i 1968 agus i 1978, agus Corn Uí Riada faoi dhó, i 1975 agus arís i 1977. Is maith liom 'Amhrán Mhuighinse', 'Tá an Oíche seo Dorcha', bhuaigh mé an tOireachtas leis an amhrán sin; Bean an Fhir Rua amhrán eile a thaitníonn liom.

Nuair a bhuaí ag an Oireachtas, d'fhaighfeá cuireadh go háiteacha eile, cé gur minic a bhíodh ormsa cuireadh a eiteachtáil mar gheall ar obair. Ar cheann de na turais a fuair mé thar lear, bhí píosa de sheachtain iontach a chaith mé i mBriotáin na Fraince i 1975. Bhí an aimsir iontach, bhí daoine as seacht dtír Ceilteach eile ann. Chuaigh muid as sin go Berlin. Nuair a chuaigh mé suas ar an ardán i mBerlin, dúirt an fear a bhí ag déanamh an cur i láthair "The stage is all yours now for one hour". B'éigin dom fanacht thuas ann ar feadh uair a' chloig. Níl aon amhrán dár déanadh nó dár chuala mé ariamh nár chas mé an oíche sin, agus chas mé cuid acu dó nó trí de uaireanta. Is le *band* a bhí siad ag súil. Bhí mé san Eilbhéis agus i Meiriceá go minic. Ní raibh mé i Meiriceá anois le scaitheadh ó fuair cúrsaí eacnamaíochta go dona ansin. Tháinig deireadh leis an imeachta a bhíodh ar siúl ansin, tá siad ag rá go dtosóidh siad arís má fheabhsaíonn rudaí ansin. Chaith mé seachtain ar na h-oileáin in Albain ag casadh in áiteacha difriúla chuile oíche. Fuair mé seachtain saoire ó Arramara agus dúirt siad liom seachtain eile a thógáil agus cuairt a thabhairt ar na monarchana feamainne ansin.

Ní bhíonn leigheas ar an ngrá ach pósadh

As Co. Lú Rita Devine ó dhúchas. Ba i mBaile Átha Cliath a bhí cónaí ar Rita nuair a chuir mise aithne

uirthi, bhí sí ag obair le RTE ag an am. Bhíodh sí ag teacht don Cheathrú Rua ar saoire. Bhíodh seisiúin ceoil sa Chistin ag an am. Sin é an chéad áit ar chuir mé aithne uirthi. Bhí mé lá istigh sa Dóirín Glas ag breathnú ar fheamainn. Bhí sí féin agus cailín eile, cara leí ag siúl. Stop mé agus thairg mé *lift* siar dóibh. Bhí píosa fada siúlta acu ón áit a raibh an carr fágtha acu. D'fheicinn ag na comórtais í freisin, is amhránaí í Rita. Fuair muid seachtain saoire i Sligeach uair, agus nuair a bhíodh muid sa bpub san oíche, bhíodh muintir na h-áite ag fiafraí dom, "are you the singer's husband?". B'ise an t-amhránaí i Sligeach, ní bhreathnódh siad díreach ormsa. Phós muid i 1969, tá beirt chlainne againn, cupla, Ciarán agus Fionnuala agus tá ceathrar garchlann againn. Tá Fionnuala anseo in Éirinn agus tá Ciarán sa Danmhairg, tá sé pósta le bean as an Danmhairg. Tá beirt mhac ag chaon duine acu atá ar chomhaois, sé bliana agus trí bliana.

D'foghlaím Rita Mhic an Iomaire a cuid Gaeilge ar scoil agus cé go raibh sí go maith ag scríobh agus ag léamh Gaeilge ní raibh mórán taithí aici á labhairt, nó go raibh sí fiche bliain d'aois, nuair a thosaigh sí ag obair mar stát sheirbhíseach sa Roinn Oideachais i mBaile Átha Cliath. Bhí an-suim aici sna h-amhráin, go mór mhór amhráin Chúige Laighean. Bailéid Bhéarla is mó a chasann Rita. Sé an t-amhrán is ansa leí, An Droighneán Donn. Théadh sí ag ceardlann amhránaíochta 'Claisceadal' a bhí faoi stiúir Sheán Óg Uí Thuama a bhíodh ar siúl i gClub Chonradh na Gaeilge chuile oíche Dé h-Aoine sna seascaidí.

Chuaigh sí ag obair i Raidió Éireann i Sráid Henry tar éis di an Roinn Oideachais a fhágáil, mar rúnaí agus eagarthóir sa seomra nuachta. Nuair a d'aistrigh an Raidió go Montrose bhí Rita ar dhuine den chéad dream a chuaigh go Montrose, sin i 1960. Bhí sí ag obair ansin mar chúntóir léirithe sa seomra nuachta. Ní bhfuair sí deacair chor ar bith é a deir sí socrú síos i Ros Dúgáin cé go mba athrú mór é ó Bhaile Átha Cliath. Chuidigh sé leí, a deir sí, go raibh Gaeilge aici agus de bharr go mbíodh sí ag teacht ar saoire don Cheathrú Rua bhí aithne aici ar dhaoine agus ar chultúr Chonamara.